

Faglig innspill til Lied-utvalget

LO vil ha et utdanningssystem som er under demokratisk kontroll, som sikrer at den enkelte får realisert sine evner og anlegg, og der alle gis muligheter til læring uavhengig av bakgrunn. Utdanning skal være et offentlig ansvar, gratis og tilgjengelig for alle. Systemet må sikre at alle får reelle og likeverdige tilbud. Vi vil her gi noen faglige innspill til utvalget og håper de kan bidra konstruktivt til utvalgets drøftinger.

Arbeidsliv i endring gir endrede og økte kompetansebehov

Arbeidslivet har gjennomgått betydelige endringer gjennom de siste tiårene. Trender som innvirker er blant annet økende aldring i befolkningen, nye teknologier, migrasjon, klima og globaliseringseffekter. Den norske modellen med kollektiv lønnsdannelse har påskyndet teknologi og produktivitetutviklingen, og gitt et av verdens mest produktive arbeidsliv. Særtrekk som samarbeid på tvers av stillinger og utdanningsbakgrunn, høy omstillingstakt, selvstendige fagarbeidere som konkurransefortrinn, høye lønninger også i ikke-faglærte jobber tiltrekker migranter til deler av arbeidslivet med små krav til språkferdigheter i yrkesfaglige deler av arbeidslivet.

Det har gitt høy velferd, men også store krav til omstillinger og kompetanse. Forholdene i arbeidslivet kan ikke ses fritt fra utdanningssystemet og vice versa. Mye tyder på at et organisert arbeidsliv med faste ansatte i hele stillinger og sammentrykket lønnsstruktur gir incitament til å investere i medarbeidernes kompetanse. Høy kompetanse og gode kunnskaper i alle ledd er et viktig konkurransefortrinn for norsk næringsliv og bidrar til kvalitet på produkter og tjenester både i privat og offentlig sektor. Mange arbeidsgivere ønsker fagarbeidere med flere fagbrev og stor breddekompetanse, mens andre ønsker seg spesialiserte fagarbeidere med høyere yrkesfaglig utdanning.

LO-forbundene har medlemmer med bakgrunn fra alle deler av utdanningssystemet, både akademiske, profesjonsfaglig og yrkesfaglige utdanninger. Arbeidslivet har også endret seg for yrker som rekrutterer fra UH-utdanninger. Forventningene til kvalitet i offentlige tjenester, vitenskapelig produksjon og innovasjon stiger i samfunnet og digitaliseringen driver opp kompetansebehovet på tvers av yrker og utdanninger. I sin andre rapport konkluderer Kompetansebehovsutvalget (KBU) med en rekke utfordringer for kompetansepolitikken fremover. Blant annet må det legges enda større vekt på å utvikle grunnleggende ferdigheter, men også kognitive, sosiale og emosjonelle og IKT-ferdigheter.

Hvordan vi organiserer læring og kompetanseutvikling er nøkkelmekanismer i samfunnet. Det dreier seg om skole og andre utdanningsinstitusjoner, men også om samspillet med jobb, privatliv, politikk og organisasjoner. LO har vært en sentral pådriver for den utdanningsrevolusjonen vi har sett de siste 40-50 årene. Lik rett til utdanning og livslang læring er grunnleggende for den enkeltes mulighet til personlig utvikling og samfunnsdeltakelse. En godt utdannet befolkning er viktig for et velferdssamfunn med små forskjeller.

Endringene i arbeidslivet tilsier behov for:

- God grunnkompetanse for å sikre god omstillingsevne som basis for livslang læring.
- Utdanning tilpasset mer sammensatt befolkning.
- Både mer spesialisert og tverrfaglig kompetanse.
- Yrkesfaglig kompetanse – framskrivninger antyder særlig knapphet her.
- Fra tilegnelse av kunnskap som blir lett utdatert til "lære å lære", tilegnelse av samarbeidsferdigheter og annen sosial kompetanse, kritisk refleksjon, IKT-ferdigheter og digital kompetanse.
- Behov for bedre tilrettelegging for EVU, særlig for fagarbeidere.
- Behov for tiltak som bygger opp om den norske modellen, eksempelvis å bedre kompetansen om arbeidslivet og den norske modellen.

Hvilke konsekvenser bør dette få for videregående skole?

- Mindre skille i kompetansekrav mellom yrkesfaglig og studieforbereende retning, jamfør sosial kompetanse og kritisk refleksjon som nevnt over. Begge retninger trenger mer forberedelse til livslang læring, samt sterkere vektlegging av praktiske ferdigheter i studieforbereende utdanningsprogrammer.
- Økt behov for å tilpasse for voksne og en mer sammensatt voksenalderbefolkning.
- Ikke bare én rett til videregående opplæring, men også muligheter for å ta flere fagbrev, omstilling for voksne og fagbrev etter gjennomført studieforbereende utdanningsprogram.
- Opplæring som utvikler selvstendige, kritiske individer med gode samarbeidsferdigheter og god kjennskap til særtrekkene i det norske arbeidslivet.
- Gi mer tid og rom for at flere kan gjennomføre videregående opplæring. Videregående opplæring kan ikke ses uavhengig av grunntrinnet, høyere utdanning eller utvikling i arbeidslivet. Satsing på yrkesfag hele veien i utdanningssystemet er viktig for at yrkesfaglig

utdanningsretning oppfattes som likeverdig med studieforberedende – som igjen er viktig for gjennomføring i videregående opplæring.

- Lære plasser - alle kvalifiserte søkere må få tilbud om læreplass. Det må utvikles nasjonal oversikt over hvor mange kvalifiserte søkere som ikke får læreplass.
 - Partene i arbeidslivet sine innspill til dimensjonering av skoleplasser må tas til følge. Oslo-modellen kan være et eksempel som kombinerer tiltak for seriøsitet i arbeidslivet med læreplassutvikling. Læreplasstilgangen henger tett sammen med andre politikkområder for et velorganisert, seriøst arbeidsliv med faste heltidsstillinger.
 - Partene skal bidra i samarbeidet om rekruttering av læreplasser etter nærmere avtalt rolle og kapasitet. Fylkeskommunen har formelt ansvar for oppgaven og skal dekke kostnadene.
 - Yrkesopplæringsnemnda skal godkjenne lærebedrifter. Produksjonsbedrifter /virksomheter som har egen produksjon i gjeldende lærefaget kan bli godkjent som lærebedrift.
 - Opplæringskontorer skal ha vedtekter som sikrer lærlinger informasjon i læretiden om organisasjonene og deres rolle, tariffavtaler, lønn og annen relevant arbeidslivskunnskap i tråd med ILO 142 Artikkel 3, 3.ledd.
- Mer praktiske og estetiske fag i grunntrening viktig for mestring og forsterkning til andre fag.
- Opprette et Nasjonalt senter for mangfold i utdanningsvalg på VGO for å motvirke kjønnsdelte utdanningsvalg i yrkesfagene.
- Bruke praktiske opptaksprøver for å moderere uønsket seleksjon fra karakteropptak.
- Gi tilleggspoeng for fagbrev ved opptak til UH-studier slik folkehøgskole gir i dag.
- Nasjonal behandling av forslaget om regionale kompetansesentre som ble spilt inn under arbeidet med ny tilbudsstruktur: Ser utvalget mulighet for å drøfte forslaget?
- Generell studiekompetanse bør bestå med et sett av likeverdige, heller enn like, fag.
- Drøfte om spesiell studiekompetanse bør fastsettes ved faglig dokumenterte krav til økte opptakskrav ut over generell studiekompetanse.
- Drøfte om et sett av felles kompetanser gir bedre mening enn et sett av låste fellesfag
- Plikt yrkesrettet opplæring: Innføre yrkesfaglig didaktikk i lærerutdanningen og gi tilbud om formell videreutdanning i yrkesfaglig didaktikk for lærere som underviser i fellesfag og formell videreutdanning i fellesfag for yrkesfaglærere for å undervise i fellesfag.
- Mesterbrevordningen må styrkes og inngå i en nasjonal strategi for å utvikle yrkesfaglig kompetanse på flere kvalifikasjonsnivåer i NKR.

- Partene i arbeidslivet må ha reell innflytelse i trepartssamarbeidet om utvikling av norsk fag- og yrkesopplæring på alle utdanningsnivåer.
- Bedre statistikk som vedrører voksnes læring og yrkesfaglig utdanninger/kompetanse.

Krav til studiekompetanse

Utvalget stiller spørsmål om dagens generelle studiekompetanse ivaretar kompetansekrav som stilles for å kunne fullføre et studium i høyere utdanning.

LO tar utgangspunkt i Blegen-utvalgets forståelse, og at dagens krav er rettet mot hva som skal til for å *tas opp*, mer enn forutgående «garanti» for å fullføre. Men økt søkning og studentmasse i UH-utdanningene følger det som konsekvens at det blir vanskeligere å skille i opptak. Vi er ikke overrasket over den store glidningen i opptaksregler, og kanskje er generell studiekompetanse i ferd med å miste mening som begrep.

Som utvalget nevner skal videregående skole ikke bare utvikle riktig opptakskompetanse for UH-utdanninger, og vi er svært enige i det. For samfunnet det også viktig at videregående bidrar til demokratisk tilgang til videre utdanning uavhengig av valg av utdanningsprogram. Generell studiekompetanse er en del av et opptakssystem som etter LO sitt syn skal muliggjøre mangfold i søkning, i studentgruppen, motvirke uønsket segregering og ikke føre til privatisering i høyere utdanning. Vi ser at dagens opptakskrav alt fører til ulike former for segregering, for eksempel at kvinner dominerer i en del studier der popularitet og begrenset antall studieplasser driver karaktersnittet opp. Vi ser også at frafall og mange omvalg i UH-utdanningene ikke er ideelt for hverken kandidatene, institusjonene eller det avtagende arbeidslivet.

Kandidatundersøkelser peker på at en del studenter har dårlige generiske ferdigheter. De kan ikke skrive og lese godt nok. NOKUT har pekt på gjennomgående lavt nivå på kritisk tenkning og selvstendig læring. I NIFU Arbeidsnotat 2019:3 «Årsaker til frafall i høyere utdanning, En forskningsoppsummering av studier basert på norske data» forsøker Elisabeth Hovdhaugen å gi et bilde av sammenhenger ved frafall. Karakterer fra videregående skole spiller en stor rolle for *normert* gjennomføring, mens *mer tid* hjelper flere godt igjennom. Faginteresse er en stor motivator for gjennomføring, og viser at karriereveiledning og bedre opplyste utdanningsvalg antagelig må anses som svært viktig premiss for god gjennomføring.

I sin historiske funksjon har høyere utdanning utdannet gode embedsmenn og vitenskapelige ansatte ved institusjonene. I dag benyttes UH-kompetansene bredt i både offentlig og privat sektor. Rekrutteringsmønsteret har endret seg for en rekke yrker.

Hvis 2/3 av kandidatene går rett ut i arbeidslivet, bør da utvalget også stille spørsmål om de er tilstrekkelig godt nok arbeidsforberedt? De vises til høye kompetansekrav for ansatte ved institusjonene, og det er selvfølgelig viktig og riktig. Men flere går ut til andre arbeidsgivere.

Fellesfagenes betydning – kompetansens sammensetning

Utvalget peker på at fellesfag ikke er en fast størrelse gjennom videregående opplæring. Spørsmålet er om det utgjør et stort problem så lenge den samlede kompetansen tilfredsstiller behovene til individet, samfunnet og arbeidslivet? Forutsetningen for mer åpen fagsammensetning må være at lov og forskrift fastsetter fagutvalget som likeverdige for å oppnå studiekompetanse. Utviklingen i arbeidslivet taler for at videregående opplæring må føre fram til livslang læring og trygg tilknytning til arbeidslivet uavhengig av valg av utdanningsprogram.

Den økte vektlegging av generiske kompetanser er med på å viske ut skillet mellom de ulike fagkategoriene. Er det hensiktsmessig å klassifisere spesifikke fag som fellesfag når de samme (allmenne) fagene like godt kunne inngå i programfag i både studieforbereende og yrkesfaglige utdanningsprogram? Er engelskfaget kun et fellesfag i det yrkesfaglige utdanningsprogrammet Service og samferdsel, eller også et programfag i Resepsjonsfaget? Er norskfaget kun et fellesfag i det studieforbereende programmet Medier og kommunikasjon, eller også et programfag innen kommunikasjon?

Videre drøfter utvalget at det er utviklet mange overganger fra yrkesfaglige utdanningsprogram med studiekompetanse som sluttkompetanse. Vi tror manglende tilbud om høyere yrkesfaglig utdanning som selvstendig alternativ styrer mange ut av fag- og yrkesopplæring. LO er helt enig i at flere bør velge å gjennomføre med fagbrev, men tror ikke det skjer best ved å avgrense mulighet til mer utdanning. Derfor burde utvalgets mandat omfattet overgang og sammenheng med høyere yrkesfaglig og akademisk utdanning for å gi en helhet som er tilpasset arbeidslivskravene slik de framstår om ti år og videre fram.

Fellesfagene har hatt en sterk posisjon i videregående opplæring og tjener flere hensyn enn å bli studieforbereende. Valget ser ut til å ha vært framsynt når man tar i betraktning dagens vektlegging av generelle og generiske kompetanser. Sammen med dybde i fagkompetansen er disse viktige i arbeidslivet, nærmest uavhengig av karrierevalg. Høye krav til sluttkompetansene har gitt enkelte grupper utfordringer med å bestå, men også viktige kompetansefortrinn til majoriteten av unge som har oppnådd disse viktige kompetansene.

Utvalget nevner fagovergripende kompetanser (jf. Ludvigsen og fagfornyelsen). Vi mener disse kan utvikles i alle fagkategorier i både studieforbereidende og yrkesfaglige utdanningsprogram. (Selvstendig læring, samarbeid, kommunikasjon, kritisk tenkning, kreativitet og problemløsning).

Hvorvidt disse kompetanse faktisk utvikles eller ikke, tror vi handler mer om forhold hos den enkelte, didaktikk, læreplanforståelse, ulike faglige forventninger til elevgruppene og krav ved vurdering, enn relasjon til et spesielt fag/ en faggruppe.

På samme måte som en rekke kompetanser er uttrykket gjennom grunnleggende ferdigheter i videregående skole, tenker vi at disse kompetansene kan fremmes i alle fag i læreplanene. De bør inngå som viktige kompetanser i alle sluttkompetansene fra VGO.

Flere av utdanningsprogrammene som fører fram til studiekompetanse krever mye praktisk ferdighetstrening i form av instrumenthåndtering, note, trinn og metodeinnstudering, eksempelvis Utdanningsprogram for musikk, dans og drama. På mange måter har dette programmet mye til felles med de yrkesfaglige programmene, og vi er kjent med at det ønskes endringer i fag- og timefordeling som gir rom for mer ferdighetstrening.

Forholdet mellom nasjonal fleksibilitet og lokal fleksibilitet

Samtidig som utvalget forholder seg til to tydelige sluttkompetanser – studiekompetanse og yrkeskompetanse, så utvikles og tilbys det stadig nye lokale «hybrid»-tilbud. De fører ikke bare til dobbel kompetanse, men er satt sammen av miks av kompetanser/fag som i en streng todeling ofte assosieres med den ene eller andre retningen av sluttkompetanse. Er det hensiktsmessig å rendyrke to helt adskilte spor, eller se de som glidende overganger der fagbrev representerer et ytterpunkt og (spesiell) studiekompetanse den andre?

Elever fra yrkesfaglige utdanningsprogram som er blitt studieforbereidte etter dagens fellesfagkrav har i tillegg utviklet en yrkesfaglig kompetanse som er relevant i arbeidsliv og for videre utdanning. Elever med dobbel kompetanse, (både fagbrev/yrkeskompetanse og generell studiekompetanse), får ingen verdsetting av sin yrkesfaglige kompetanse ved generelt opptak selv når den er direkte relevant for studiet det gjelder. I dag får elever som søker UH-utdanninger tillegg i poeng for å ha gjennomført folkehøgskole, men ikke for fagbrevet ved siden av studiekompetansen.

Krav til yrkesfaglig kompetanse

LO har etterlyst et yrkesfagløft som starter i grunnskolen og som går hele veien gjennom utdanningssystemet. Ikke fordi fag- og svennebrev ikke er godt nok i seg selv, men fordi arbeidslivet trenger fagarbeidere med utviklingsmuligheter både i eget lærefag og innen høyere yrkesfaglig utdanning slik fagskolen nå er blitt. Mesterbrevet er en lovregulert kvalifikasjon som fortsatt ikke er henvist i Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk.

En kraftig styrking av yrkesfaglig utdanning er viktig for å gjøre den mer attraktiv for elevene, i deler av arbeidslivet, og bidra positivt til motivasjon, gjennomføring og redusert kjønnssegregering. Økte kompetansekrav i arbeidslivet har blitt for ensidig tolket som behov for høyere akademisk utdanning. Norge er blant landene som har et lite utviklet tilbud om livslang læring for fagarbeiderne i det offentlige utdanningssystemet.

LO er glad for at utvalget har belyst situasjonen for voksne i videregående opplæring og kjenner igjen mange av problemstillingene som reises. Vi håper utvalget vil fremme gode tiltak på dette området og tenke særlig at retten til videregående opplæring ikke må stå i veien for at unge kan gjennomføre og bestå, at voksne kan omstille seg og at fagarbeidere kan ta flere fagbrev. Videregående skole er ikke bare tilbyder av grunnutdanning til unge og voksne, men også kompetansetilbyder til arbeidslivet.

Utvalget drøfter utfordringer med å inkludere flere i utdanning og arbeid. Vi er enig i at det er viktig å inkludere. Kompetanse på nivå med videregående opplæring er nærmest blitt en betingelse for trygg tilknytning til arbeidslivet. Samtidig må vi sikre et fagbrev som inngir tillit i arbeidslivet og som verdsettes. Løsningen er derfor ikke å senke kompetansekravene til yrkesfag eller nivået på fagbrevet når dette ikke er bredt etterspurt i arbeidslivet. Med de økte kompetansekravene for fagarbeidere som beskrives i en mengde nasjonale og internasjonale rapporter, kan det heller argumenteres for at vi trenger fagbrev på nivå 5.1 i Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk.

Senere tids utvikling i fagopplæring har først og fremst handlet om hvordan det skal «bli lettere» å ta fagbrev. Fra regjeringen og andre ekspertutvalg, foreslås et nytt utdanningsnivå som ligger under fagbrevet, - en utdanning for de som ikke har greid seg godt gjennom grunnskolen. Samtidig foreslås karakterkrav fra grunnskolen for å tas opp til høyere utdanning. Vi ser konturer av lagdeling?

De viktigste «inkluderings tiltakene» må skje gjennom tidlig innsats i grunnskolen og ungdomstrinnet. Samfunnet må ha like ambisjoner på vegne av alle barn og endre grunnskolen slik at flere stiller faglig forberedt til å kunne ta et fagbrev. Det handler om en mer praktisk grunnskole med arbeidslivskunnskap som forbereder flere for både utdanning og arbeid. Vi er klar over at utvalget ikke har mandat ut over VGO, men ønsker å sette våre forslag til endringer i en kontekst som gjør at man lettere kan forstå premissene for det som fremmes.

Vi er skeptisk til ulike ambisjoner på vegne av ungdomskullet når alle har rett til videregående, *tilpasset* opplæring. Det vil forsterke todelingen i kompetansesamfunnet:

- De som får til grunnskolen og videregående kan ta utdanning som med større sannsynlighet gir trygg tilknytning til arbeidslivet med dets nye kompetansekrav
- De som ikke klarer grunnskolen får ta det de får – av kort utdanning og tilfeldig arbeid. Uavhengig av faktiske evner, - gitt en bedre grunnskole for alle.

Vi støtter motivasjonsordninger der fagbrev er målet for den enkelte og formålet med ordningen. Utvalgets ideer om å gi mer tid til å gjennomføre er antagelig ett av de viktigste tiltakene sammen med tett oppfølging og mer enn én rett. Arbeidslivet har allerede tariffdekning for assistenter og hjelpearbeidere og trenger derfor ingen flere stillingskategorier der, men vi trenger flere fagarbeidere.

Diskusjonen om hva som kan gjøres for å inkludere flere skaper engasjement. Et mulig tiltak som utvalget kan drøfte som *erstatning* for praksisbrev, men ikke lærekandidat:

- Innføre et generelt toårig tilbud av fag fra studieforbereende programmer som gir et forsterket allmennfaglig grunnlag/grunnkompetanse for videre utdanning - en allment forberedende kvalifikasjon på nivå 3 i NKR
- Innføre et tilsvarende jobbforberedende toårig tilbud som gir generell yrkesforberedende opplæring på nivå 3 – som forbereder for arbeidslivet, men ikke et spesifikt lærefag.
- Dersom alle inkluderings tiltak i VGO skal legges til yrkesfaglige utdanningsprogrammer, bør da fagbrev legges på nivå 5.1 i NKR? Et slik tiltak vil tydeliggjøre faglige krav til fagbrev som er mer i tråd med framtidens kompetansekrav.

Hva vil det si å være yrkesforberedt i dag og i framtiden?

For det første stiller vi spørsmåltegn med begrepet «yrkesforberedt» – og hvilke assosiasjoner det skaper når kompetansen som omtales er en gjennomført utdanning? I de fleste lærefagene er forventningen til den nyslåtte svennen å mestre selvstendig arbeid og å bidra til verdiskaping på fra dag en. Begrepet kan knyttes opp mot å være *læreplassforberedt* hvis det skal forstås likt med det å være studieforberedt, men der benyttes begrepet å være *kvalifisert* for læreplass. (Samfunnskontrakt for flere læreplasser).

LO er opptatt av at kunnskap om innovasjon og internasjonale utviklingstrekk i debatten om fag- og yrkesopplæring. Det europeiske analysesenteret CEDEFOP, rapporterer om økt utvikling av yrkesfaglige kvalifikasjoner på nivå 5 og oppover. Vi forstår det slik at Tyskland utvikler sin Mesterordning ytterligere med en ny Mester Pluss - kvalifikasjon på nivå 7 i EQF. Det gir tydelige uttrykk for de økte kompetansekravene som arbeidslivet møter fra myndigheter, oppdragsgivere, kunder, ansatte og samfunnets generelt. Bedrifter og virksomheter som utvikler og rekrutterer fagarbeidere er ingen uttak i dette bildet. Med dette bakteppet har vi behov for å styrke og bygge ut norsk fag- og yrkesopplæring slik at den gir reell kompetanse som faktisk svarer på behovene i arbeidslivet. Vi savner oppmerksomhet om tiltak som har til hensikt å forsterke kvaliteten på norsk fagutdanning og å tydeliggjøre kompetansen til fagarbeiderne.

Avslutningsvis vil vi oppfordre utvalget til å drøfte hvilke krav som skal stilles til godkjenning av lærebedrifter og hvorfor. Vi er kjent med at nye "kreative" søknader om godkjenning som lærebedrift kommer inn til fylkeskommunene. Søknadene har det felles at de ikke representerer tradisjonelle produksjonsbedrifter som ansetter fagarbeidere – eksempelvis bemanningsforetak og former for "pseudobedrifter" som simulerer en produksjonsbedrift.

Dagens krav til godkjenning av lærebedrift stiller en del faglige og formelle kriterier som etter LOs vurdering ikke kan innfris av alle typer bedrifter og virksomheter. LO mener at rekruttering av flere læreplasser ikke skal utvanne kravene som må stilles til godkjenning av lærebedrifter. Det betyr å senke kvaliteten på norsk fagopplæring og vil på sikt ikke produsere den kompetansen arbeidslivet har behov for.

Vi ser fram til utvalgets hovedinnstilling når denne blir presentert!

Samfunnspolitisk avdeling, LO

